

Förord

I maj 1999 uppdrog Regeringskansliet (Justitiedepartementet) åt mig att överväga behovet, möjligheterna och konsekvenserna av lagstiftningsåtgärder vad gäller rätten att kopiera porträttfotografernas verk för enskilt bruk (Ju 1998:F). Hovrättsassessorn Lena Petersson har biträtt mig som sekreterare.

I denna promemoria redovisas uppdraget. Inför utarbetandet av promemorian har vi sammanträffat eller i övrigt diskuterat uppkomna frågor med företrädare för Porträttfotografernas Yrkesorganisation, Svenska Fotografers Förbund, Kulturministeriet i Danmark, Utbildningsministeriet i Finland och Kulturdepartementet i Norge. Vi har också fått tillfälle att göra studiebesök på ABA Kopiering AB, Kodak Image Center och Expert Fridhemsplan, samtliga i Stockholm, samt på Önskefoto AB i Sölvesborg.

Stockholm i oktober 1999

Ingrid Fenborn

/Lena Petersson

Innehåll

Promemorians huvudsakliga innehåll.....	5
1 Bakgrunden till uppdraget	7
2 Upphovsrätt.....	9
2.1 Allmänt om upphovsrätt	9
2.1.1 Internationella förhållanden	11
2.2 Innehållet i skyddet för fotografiska verk.....	12
2.3 Inskränkningar i upphovsrätten.....	14
2.3.1 Kopiering av porträttfotografier för enskilt bruk.....	15
2.3.2 Särskilt om förhållandet fotograf - beställare av porträttfotografier.....	19
3 Porträttfotograferna.....	21
3.1 Inledning	21
3.2 Uppgifter från porträttfotografer m.fl.....	21
4 Överväganden	25
4.1 Inledning	25
4.2 Behovet av lagändring	26
4.2.1 Enskilt bruk och teknisk utveckling m.m.	26
4.3 Andra aspekter i fråga om behovet av en lagändring	28
4.4 Andra alternativ än lagändring.....	30

Promemorians huvudsakliga innehåll

Enligt huvudregeln i 12 § Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (upphovsrättslagen) får var och en framställa enstaka exemplar av offentliggjorda verk för enskilt bruk. Exemplaren får inte användas för andra ändamål. Paragrafen undantar dock vissa förfaranden från vad som får framställas. Det är t.ex. inte tillåtet att framställa exemplar av datorprogram. Vidare är det inte tillåtet att för eget bruk låta en utomstående framställa exemplar av vissa verk, t.ex. musikaliska verk eller filmverk, eller att låta utomstående genom konstnärligt förfarande efterbilda andra konstverk.

Från svenska porträttfotografier har invändningar framförts mot att exemplar av hos dem skapade fotografiska verk framställs av - i förhållande till beställaren av bilden - utomstående personer. Invändningarna gäller enbart fotografiska verk som beställs av privatpersoner och då vanligen i samband med t.ex. beställarens eller närståendes examen, bröllop el.dyl. (porträttfotografier).

I promemorian analyseras behovet, möjligheterna och konsekvenserna av lagstiftningsåtgärder vad gäller rätten att kopiera porträttfotografier.

Det konstateras en konflikt mellan å ena sidan porträttfotografernas rätt att ekonomiskt tillgodogöra sig alla sådana utnyttjanden av verken som har praktisk betydelse och å andra sidan beställarens behov. Vidare görs bedömningen att den av porträttfotograferna uppgivna nedgången i antalet efterbeställningar av fotografiska verk till inte oväsentlig del beror på att antalet porträttfotografier minskat. Det framhålls vidare att den snabba tekniska utvecklingen medfört att det numera i växande takt finns anordningar i t.ex. fotoaffärer och köpcentra som var och en mot betalning själv kan utnyttja för kopiering av fotografier. Det konstateras också att det inom det europeiska samarbetet pågår ett arbete med att införa enhetliga regler för bl.a. kopiering för enskilt bruk och att resultatet av detta bör avvaktas innan någon specialreglering för viss typ av verk görs. Slutsatsen som dras är att det inte finns tillräckliga skäl att inskränka rätten till framställning för enskilt bruk såvitt gäller porträttfotografier.

1 Bakgrunden till uppdraget

I en motion hösten 1997 hemställdes att riksdagen som sin mening skulle ge regeringen till känna vad som anförts om framställning av enstaka exemplar av porträttfotografi för enskilt bruk (mot. 1997/98:L807). I motionen anförts i huvudsak följande. Sveriges porträttfotografer har under många år byggt upp sin verksamhet på framställning av fotografier av hög kvalitet och genom att tillämpa en prispolitik grundad på sunda konkurrensförhållanden. Priserna är bl.a. baserade på efterbeställningar av tidigare utförda arbeten. Yrkeskåren har kontinuerligt slagit vakt om kvalitén i sitt arbete. Huvudprincipen i upphovsrättslagen är att upphovsmannen ensam får förfoga över sitt verk genom att framställa exemplar av det och genom att göra det tillgängligt för allmänheten. Med stöd av ett av upphovsrättslagens undantag från upphovsmannens ensamrätt sker idag en omfattande kopiering av böcker, tidningsartiklar, musik m.m. för enskilt bruk. Den tekniska utvecklingen har medfört att den privata kopieringen ökat drastiskt till förfång för vissa upphovsmannagrupper. Upplagor har minskat med sämre försörjningsmöjligheter som följd. År 1994 infördes i upphovsrättslagen ett förbud mot att anlita utomstående för kopiering av filmverk och musikaliska verk. I propositionen till lagändringen (prop. 1992/93:214 s. 51) gav departementschefen följande bakgrund: "Beträffande nämnda typer av verk gäller att rättighetshavarna drabbas hårt av de konsekvenser som en omfattande privat kopiering har. Utredningens förslag syftar till att i någon mån begränsa denna kopiering. Utomlands förekommer det att näringsidkare driver verksamhet med inriktning på att verkställa kopiering av ljud- och bildupptagningar åt enskilda. Utredningens förslag innebär att sådan verksamhet inte kan etableras i Sverige."

I motionen anförts vidare: Sedan många år tillbaka är flera svenska näringsidkare etablerade med enda inriktning att sälja kopior av företrädesvis porträttfotografier till privatpersoner. Konkurrensförhållandena har helt satts ur spel. Den enskilde porträttfotografen kan inte tävla med de priser en storindustri kan erbjuda. Om denna yrkeskår skall överleva måste något göras. Närmast till hands ligger att jämställa porträttfotografen med film- och musikproducenten och införa ett

motsvarande förbud mot att anlita utomstående för kopiering även för porträttfotografier.

I sitt yttrande över motionen (bet. 1997/98:LU16) anförde Lagutskottet bl.a. följande. Utskottet vill erinra om att utgångspunkten för den upphovsrättsliga lagstiftningen är att upphovsmännen skall vara förbehållna rätten att - bortsett från vissa inskränkningar - ekonomiskt tillgodogöra sig alla sådana utnyttjanden av verken som har praktisk betydelse. Det är utan tvekan så att den tekniska utvecklingen har medfört att kopiering numera kan ske snabbt och enkelt samt att den nödvändiga utrustningen i många fall är tillgänglig för de flesta. Detta är bakgrunden till den inskränkning som införts beträffande rätten att kopiera filmverk och musikaliska verk för enskilt bruk och som motionärerna hänvisar till. Utskottet kan konstatera att de problem som den genomförda lagändringen avsåg att förebygga i fråga om rätten till filmverk och musikaliska verk uppvisar tydliga likheter med de problem porträttfotografierna ställts inför på grund av den yrkesmässiga kopieringen av porträttfotografier. Mot den bakgrunden kan hävdas att samma skäl som motiverade den genomförda lagändringen kan åberopas till stöd för en motsvarande inskränkning när det gäller kopiering av porträttfotografier för enskilt bruk, d.v.s. ett förbud mot utnyttjande av någon utomstående. En komplikation i sammanhanget och en skillnad i förhållande till förutsättningarna till den lagändring som trädde i kraft 1994 är emellertid att ett antal företag redan är etablerade och har byggt upp sin verksamhet på de förutsättningar som lagstiftningen i nuvarande form ger.

Vidare konstaterade utskottet: Kopieringen för enskilt bruk av porträttfotografiernas produktion har fått en omfattning som det inte var möjligt att förutse när reglerna om kopiering för enskilt bruk ursprungligen utformades. Utskottet anser att situationen är sådan att det kan finnas skäl att överväga lagstiftningsåtgärder. Utskottet utgår från att regeringen närmare undersöker behovet av och förutsättningarna för att genomföra sådana åtgärder samt i förekommande fall återkommer till riksdagen med lagstiftningsförslag. Något formellt ställningstagande därom från riksdagens sida kan emellertid inte för närvarande anses vara påkallat och utskottet avstyrker därför bifall till motion L807.

2 Upphovsrätt

2.1 Allmänt om upphovsrätt

Enligt upphovsrättslagen har författare, kompositörer, konstnärer och andra som skapar litterära och konstnärliga verk vissa tidsbegränsade rättigheter till sina verk. Rättigheterna uppkommer när verket skapas och varar normalt i 70 år efter upphovsmannens död.

Rättigheterna består av den ekonomiska rätten och den ideella rätten. Den ekonomiska rätten består av två delar, nämligen rätten att framställa exemplar av verket och rätten att göra verket tillgängligt för allmänheten. Verket görs tillgängligt för allmänheten dels när det framförs offentligt, dels när det visas offentligt och dels när exemplar av verket sprids till allmänheten på annat sätt.

Med exemplar avses varje form av efterbildning av ett verk, oavsett med vilken teknik det fixerats eller för vilket medium fixeringen skett. Ett musikaliskt eller litterärt verk kan därmed föreligga i t.ex. manuskript, ljudinspelning eller vara lagrat i en databas. Ett fotografi kan finnas i original eller reproduktion och ett exemplar kan framställas genom kopiering eller genom att verket tecknas av någon annan. Om ett verk förs över på en anordning genom vilken det kan återges anses det som framställning av ett exemplar, exempelvis när ett musikaliskt verk spelas in på skiva eller band. Även ett fotografi av en byggnad anses som ett exemplar av byggnadsverket, trots att det avviker från originalet.

Också den ideella rätten består av två delar. För det första har upphovsmannen en rätt att i den omfattning och på det sätt som god sed kräver bli angiven när exemplar av hans verk framställs eller verket görs tillgängligt för allmänheten. För det andra har han en rätt att motsätta sig att verket ändras så att hans litterära eller

konstnärliga anseende eller egenart kränks eller att verket görs tillgängligt för allmänheten i en sådan form eller i ett sådant sammanhang som är kränkande för honom.

I fråga om den ekonomiska rätten gäller en rad inskränkningar. Dessa finns i andra kapitlet i upphovsrättslagen.

Upphovsrättslagen innehåller också regler om s.k. närstående rättigheter, d.v.s. rättigheter som står upphovsrätten nära. Dessa rättigheter tillkommer utövande konstnärer (artister, sångare m.fl.), producenter av fonogram (grammofonskivor och andra ljudinspelningar) och filmer (biograffilm och andra inspelningar av filmverk) samt radio- och TV-företag. De här kategorierna av rättighets-havare har vissa tidsbegränsade rättigheter att bestämma över utnyttjandet av sina prestationer.

Också rätten till fotografier regleras sedan den 1 juli 1994 i upphovsrättslagen. Fotografiska verk har samma skyddstid som konstverk, vilket innebär att skyddet upphör 70 år efter det år då upphovsmannen avled. För sådana fotografier som inte uppfyller kravet på självständighet och originalitet, det s.k. verkshöjdskravet, upphör skyddet 50 år efter det år då bilden togs. Innehållet i skyddet för alla fotografiska verk är utformat i enlighet med vad som gäller för konstverk.

I de närstående rättigheterna och i fotografirätten finns inskränkningar som svarar mot vad som gäller för den egentliga upphovsrätten.

Lagstiftningen tillämpas på svenska verk och prestationer. Till följd av Sveriges anslutning till olika internationella konventioner tillämpas lagstiftningen i betydande utsträckning också på verk och prestationer med utländskt ursprung.

På den egentliga upphovsrättens område finns Bernkonventionen för skydd av litterära och konstnärliga verk och Världskonventionen om upphovsrätt. Sverige ger skydd enligt upphovsrättslagen åt verk från stater som är anslutna till någon av dessa konventioner. Regler härom finns i den internationella upphovsrättsförordningen (SFS 1994:193).

Vad gäller de närstående rättigheterna finns Internationella konventionen om skydd för utövande konstnärer, framställare av

fonogram samt radioföretag (den s.k. Romkonventionen), Konventionen rörande skydd för framställare av fonogram mot olovlig kopiering av deras fonogram (den s.k. fonogramkonventionen) och Europeiska överenskommelsen om skydd för televisionsutsändningar. Enligt den nyssnämnda förordningen ger Sverige skydd enligt upphovsrättslagen åt sådana prestationer som omfattas av dessa internationella konventioner ifall prestationerna äger rum i stater som är anslutna till konventionerna.

För att tillvarata upphovsmännens intressen finns en rad organisationer, både fackliga sådana, intresseorganisationer och organisationer för kollektiv förvaltning av rättigheter. Som exempel kan nämnas STIM (Svenska Tonsättares Internationella Musikbyrå), BONUS (Bild Ord Not Upphovsrättslig Samorganisation), som företräder t.ex. fotografer vars verk används i skolundervisning med stöd av ingångna kopieringsavtal och BUS (Bildkonst Upphovsrätt Sverige), med en förvaltande roll för bildkonstnärer. Svenska fotografers förbund är en intresseorganisation för alla kategorier av yrkesfotografer. Vid sidan av denna finns en organisation specifikt för porträttfotografer, Porträttfotografernas Yrkesorganisation.

Intrång i upphovsrätt är straffbelagt och kan leda till skadestånd. Det gäller även de närstående rättigheterna.

2.1.1 Internationella förhållanden

Upphovsrätten är ett rättsområde med en i hög grad internationell prägel. Det finns en rad internationella överenskommelser genom vilka de anslutna länderna ger skydd åt varandras verk och prestationer. Den viktigaste överenskommelsen på det egentliga upphovsrättsområdet är Bernkonventionen för skydd av litterära och konstnärliga verk. Genom Bernkonventionen är konventionsländerna skyldiga att ge upphovsmännen ett ganska omfattande och detaljreglerat skydd.

Det är genom artikel 9.2 i konventionen som utrymme ges för vissa inskränkningar i upphovsmännens ensamrätt till sitt verk. Artikeln anger att konventionsländerna får tillåta mångfaldigande av

litterära och konstnärliga verk i vissa särskilda fall, förutsatt att sådant mångfaldigande inte gör intrång i det normala utnyttjandet av verket och inte heller oskäligt inkräktar på upphovsmannens legitima intressen.

Inom EU pågår ett omfattande upphovsrättsligt arbete, bl.a. med ett förslag till direktiv om upphovsrätt och rättigheter i informationssamhället ("Copyrightdirektivet"), COM (1997) 628 final of 10.12.1997, som avser skydd för bl.a. upphovsmannens ensamrätt att framställa exemplar och offentliggöra verket. Enligt förslaget får vissa undantag göras från ensamrätten, dock endast för speciella fall och om det inte blir fråga om intrång i verkets normala utnyttjande eller oskäligt inkräktande på upphovsmannens legitima intressen. Enligt förslaget kommer direktivet att uttömmade reglera i vilka fall inskränkningar får göras i upphovsmannens ensamrätt. De grundläggande förutsättningarna ligger väl i linje med de ovan nämnda bestämmelserna i Bernkonventionen. Parlamentets synpunkter på förslaget innebär bl.a. att det skall finnas en rätt att på vissa sätt inskränka upphovsrätten, t.ex. att få göra kopior för enskilt bruk, men att upphovsmannen i så fall skall få skälig ersättning för detta. Hur frågorna slutligen kommer att lösas återstår att se.

Inom de nordiska länderna finns det sedan länge ett omfattande samarbete som har gjort att upphovsrättslagarna i dessa länder fått en likartad utformning. Den fråga som porträttfotograferna väckt i Sverige har inte diskuterats i övriga nordiska länder.

2.2 Innehållet i skyddet för fotografiska verk

Fram till halvårsskiftet 1994 reglerades rätten till fotografi separat, senast i lagen (1960:730) om rätt till fotografisk bild (fotografilagen). Den 1 juli 1994 upphörde den lagen att gälla och fotografiskyddet integrerades i upphovsrättslagen.

I fotografilagen skyddades fotografier oavsett om de uppnådde verkshöjd eller inte. Rättigheterna till en sådan bild tillkom alltid fotografen.

När förslaget till fotografirättens integration i upphovsrätten lades fram (prop. 1993/94:109 s. 22) uttalades det bl.a. att det bör sakna betydelse huruvida ett konstverk har framställts genom fotografisk teknik eller på annat sätt när det gäller att bestämma vilka skyddsregler som skall gälla för konstverket.

De ändringar som gjordes i och med integrationen innebär att numera alla fotografier skyddas genom upphovsrättslagen, oavsett om de är amatörbilder, vetenskaplig dokumentation eller konstnärliga kompositioner. Fotografier som uppnår verkshöjd skyddas på samma sätt som andra konstverk i upphovsrättslagen (1 § upphovsrättslagen). Rättigheterna till en sådan bild tillkommer den eller de som med skapande insatser bidragit till bilden. Vanligen är detta fotografen men det kan också vara någon annan, t.ex. den som arrangerat motivet. Därjämte har fotografer, vare sig de är upphovsmän till fotografiska verk eller om deras alster inte är verk, skydd enligt 49 a §.

I fråga om de ekonomiska rättigheterna finns samma inskränkningar beträffande fotografiska verk som gäller för andra verk.

Skyddet för fotografiska verk rör bara stillbilder, inte sådana bildsekvenser som har karaktär av rörliga bilder, d.v.s. film. Fotografirätten, d.v.s. immaterialrätten, och äganderätten till negativet behöver inte sammanfalla. Fotografirätten upphör inte även om negativet skulle försvinna. Däremot kan negativet ha betydelse från bevissynpunkt.

För fotografiska verk, liksom för andra verk, innefattar upphovsrätten med vissa inskränkningar en uteslutande rätt att förfoga över verket genom att "framställa exemplar av verket och göra det tillgängligt för allmänheten, i ursprungligt eller ändrat skick, i översättning eller bearbetning, i annan litteratur- eller konstart eller i annan teknik" (2 § första stycket upphovsrättslagen).

Ett annat skäl som framfördes för att integrera fotografirätten i upphovsrätten var att rättighetshavarna till fotografier, även bilder

som inte utgör verk, borde skyddas mot att bilderna återgavs i ändrat skick, och att sådant skydd hade blivit allt viktigare på senare tid med hänsyn till den tekniska utvecklingen; möjligheterna att förändra bilder med hjälp av datateknik och elektronik hade ökat kraftigt (prop. 1993/94:109 s.23). I det sammanhanget hänvisades till rättsfallet NJA 1989 s.315 (det s.k. Evert Taube-fallet), vilket sades ha illustrerat att skyddet enligt fotografilagen mot återgivande i ändrat skick inte var tillfredsställande. Fallet gällde en tecknare som ansågs ha haft rätt att använda ett fotografi som förlaga för en teckning. Skydd mot efterbildning av fotografi ansågs nämligen inte avse mer än ett direkt kopierande av själva fotografiet eller ett eftergörande med ändringar som bara avsåg att dölja ett sådant kopierande. Längre gående ändringar ansågs i allmänhet inte utgöra ett eftergörande utan ett återgivande av motivet, alltså inte något exemplar av fotografiet.

Enligt förarbetena skulle rättsläget förändras på önskvärt sätt om fotografernas rätt reglerades i upphovsrättslagen och de gavs det skydd mot återgivande i ändrat skick som följer av den lagen (prop. 1993/94:109 s.23).

Bearbetningsskyddet i 4 § upphovsrättslagen täcker inte motivet, men däremot att andra efterbildar fotografiet genom att använda skyddade element i bilden. Det täcker också ändrade format, färgläggning, retuscheringar och partiella ändringar som beskärning. Skyddet täcker också digitalisering och därpå baserad exemplarframställning.

2.3 Inskränkningar i upphovsrätten

Upphovsrätten stimulerar till skapande och annan verksamhet på det litterära och konstnärliga området. Den bidrar till att rättighetshavarna får de ekonomiska förutsättningar som krävs för att de skall kunna verka och skyddar de stora investeringar som ofta ligger bakom verken.

Utgångspunkten för upphovsrättslagen är att upphovsmännen skall förbehållas rätt att ekonomiskt tillgodogöra sig alla sådana

utnyttjanden av verket som har praktisk betydelse (prop. 1960:17 s. 60). I de ekonomiska rättigheter som en upphovsman har finns dock en rad inskränkningar som tillkommit i syfte att tillgodose olika samhällsliga intressen. Det som eftersträvas är en lämplig samhällsmässig avvägning. Det är t.ex. tillåtet att med vissa undantag framställa enstaka exemplar av skyddade verk för enskilt bruk, att göra citat ur verk, att spela in program från TV och att återge vissa verk som ingår i allmänna handlingar. Bestämmelserna härom finns i 2 kap. upphovsrättslagen.

2.3.1 Kopiering av porträttfotografier för enskilt bruk

Enligt 12 § första stycket upphovsrättslagen får var och en framställa enstaka exemplar av offentliggjorda verk för enskilt bruk. Antalet exemplar får inte vara större än vad som behövs för det rent personliga bruket. Förutom till den närmaste familje- och vänskretsen får man framställa enstaka exemplar till kollegor. Exemplaren får inte användas på andra sätt genom att spridas utanför den privata kretsen.

En förutsättning för att få framställa exemplar för enskilt bruk är att verket är offentliggjort. Det skall då ha gjorts tillgängligt för allmänheten genom att antingen framförs eller visas offentligt eller spridas genom försäljning, uthyrning, utlåning eller på annat sätt. Sådana förfaranden är sällan aktuella beträffande porträttfotografier. Frågan om offentliggörande av fotografiska bilder har också diskuterats i förarbetena till upphovsrättslagen och den numera upphävda fotografilagen. Enligt fotografilagen gällde rätten att framställa exemplar för enskilt bruk alla sådana bilder, alltså inte bara offentliggjorda som anges i upphovsrättslagen. I Auktorrättskommitténs betänkande SOU 1956:25, som låg till grund för upphovsrättslagen och fotografilagen, motiveras denna skillnad på s. 475 med att offentliggörande inte är något regelmässigt och normalt i fråga om fotografier, och att en inskränkning av den enskildes kopieringsrätt till enbart offentliggjorda fotografier

skulle dra alltför snäva gränser för denna. Upphovsrättsutredningen tog sedan upp frågan inför integreringen av fotografiskyddet i upphovsrättslagen, SOU 1990:30 s. 132, och citerade vad som sagts i de tidigare förarbetena. Någon närmare analys av problematiken gjordes emellertid inte och utredningen föreslog inte heller någon specialreglering därvidlag. Övriga förarbeten ger inte någon ytterligare ledning i frågan.

Ett porträttfotografi blir som sagts normalt inte, som andra verk, tillgängligt för allmänheten på sådant sätt att det kan anses som offentliggjort. Så som 12 § kom att utformas - utan något undantag från kravet på offentliggörande - skulle det alltså möjligen kunna hävdas att det över huvud taget inte finns någon rätt till exemplarframställning av porträttfotografier för enskilt bruk. För beställaren skulle det emellertid vara orimligt om han inte för sitt enskilda bruk skulle få kopiera ett verk med så ovanligt stor personlig anknytning. Kopiering för enskilt bruk torde sannolikt även anses följa av beställningen, inte minst med hänsyn till det inflytande en beställare har över dess användning (jfr. avsnitt 2.3.2). I praktiken har inte heller bestämmelsens krav på "offentliggörande" utgjort något hinder mot kopiering av enstaka exemplar av porträttfotografier för enskilt bruk.

I 12 § andra stycket har vissa förfaranden undantagits. Enligt detta får man inte ens för eget bruk uppföra byggnadsverk, framställa exemplar av datorprogram eller framställa digitala exemplar av digitala databaser. Ett av skälen för förbudet mot att uppföra byggnadsverk är detsamma som gäller beträffande datorprogram och digitala databaser, nämligen att man vill skydda en investering. Dessutom är det lättare att kontrollera efterlevnaden i fråga om byggnadsverk än andra verk. För upphovsmän till datorprogram och databaser innebär den digitala tekniken att andra mycket lätt, med bibehållen kvalitet, kan tillgodogöra sig deras arbete. Straffansvaret för exemplarframställning för enskilt bruk av datorprogram har dock begränsats (jfr 53 § andra stycket upphovsrättslagen), eftersom det är så svårt att kontrollera efterlevnaden av en sanktion på det området.

Tredje stycket i 12 § tar upp de verk som man visserligen får framställa enstaka exemplar av för eget bruk men där detta inte får ske med hjälp av någon utomstående. Med utomstående menas personer utanför den närmaste familje- eller vänkretsen. Vad man velat förhindra är att det beträffande vissa verkstyper, som kan vara speciellt känsliga för kopiering, uppstår en professionell beställningsverksamhet. Det är därför enligt samma bestämmelse inte tillåtet att låta en utomstående framställa exemplar av musikaliska verk eller filmverk (1p.), framställa bruksföremål eller skulpturer (2p.) eller genom konstnärligt förfarande efterbilda andra konstverk (3p.). Av bestämmelsen framgår motsatsvis att det är tillåtet att anlita utomstående för kopiering av enstaka exemplar av fotografiska verk för eget bruk. Denna möjlighet kan dock inskränkas genom avtal. Musik- och filmverk är lätta att kopiera och rättighetshavarna drabbas hårt av de konsekvenser som en omfattande kopiering har. När förbudet såvitt gäller dessa verk infördes år 1994 ville man dessutom hindra att den "kopieringsverksamhet" som förekom utomlands skulle kunna etableras i Sverige. Beträffande framställningen av bruksföremål och skulpturer gäller att de kräver utrustning och investering som gör att upphovsmannen bör kunna ha kontroll över framställningen.

Upphovsrättslagen skiljer mellan "efterbildning" och "avbildning". Bestämmelsen i 12 § tredje styckets tredje punkt gäller efterbildning, vilket innebär att kopian åtminstone i huvudsak måste vara lik originalet till storlek och utförande. Avbildningar som sker i exempelvis ett förminskat format omfattas inte av bestämmelsen och inte heller sådana avbildningar som görs genom vanliga amatörfoton (jfr. Henry Olsson, Copyright, 1998 s. 146). Efterbildningen skall i stället ske genom ett konstnärligt förfarande, t.ex. att någon målar eller tecknar en kopia av en målning. Alla förfaranden i konstnärlig väg avses, t.ex. olika målningstekniker, gravyr, träsnitt o.s.v. Även vissa typer av mera kvalificerade fotograferingsåtgärder kan omfattas. Normal fotokemisk framställning av positiva bilder från fotografiska negativ och som inte innebär ett individuellt manipulerande med den positiva bilden har inte ansetts utgöra ett konstnärligt förfarande i paragrafens mening

(jfr. SOU 1990:30 s. 133). Tredje punkten i 12 § tredje stycket upphovsrättslagen blir därmed inte tillämplig på kopiering av fotografier.

När 12 § ändrades år 1994 byggde detta på Upphovsrättsutredningens förslag. Utredningen diskuterade också om den exemplarframställning för enskilt bruk som sker under medverkan av en utomstående borde förbjudas helt. De skäl som framfördes mot detta var att utredningen ansåg dels att det bl.a. från allmän synpunkt var rimligt och viktigt att en enskild person i vissa fall kunde anlita utomstående för att ta fram en kopia av ett verk som personen behöver eller ansåg sig behöva, dels att ett totalförbud borde undvikas eftersom det var helt omöjligt att kontrollera att det efterlevdes.

Utredningen föreslog emellertid också två nya förbud mot kopiering för enskilt bruk som inte genomfördes. För det första ville utredningen helt förbjuda exemplarframställning av konstverk, om exemplaret kan uppfattas som original. Med detta ville man skydda verk som skall framställas i bara ett fåtal exemplar eller som t.ex. kan avgjutas. Samtidigt ville man ge möjlighet till exemplarframställning som klart framstod som kopior, t.ex. genom att ordet "kopia" sattes på exemplaret. För det andra ville utredningen helt förbjuda exemplarframställning av filmverk som är avsedda för offentlig visning vid biografföreställning eller motsvarande. Med detta ville man hindra spridning av kopior på "biograffilmer" som görs av t.ex. personal vid filmföretag.

Skälen till att de förslagen inte ledde till lagstiftning var att man ville vara restriktiv med att införa regler om särfall och regler vars efterlevnad är svår att upprätthålla (prop. 1992/93:214 s. 53). Departementschefen anförde vidare att det är olämpligt att införa - och straffsanktionera - regler vars efterlevnad inte kan upprätthållas. Därtill anfördes att filmföretagen borde kunna träffa avtal och skapa rutiner som hindrar privat kopiering och att det rådde nordisk enighet om att inte reglera frågan om filmkopiering.

2.3.2 Särskilt om förhållandet fotograf - beställare av porträttfotografier

En överlåtelse av exemplar innefattar inte överlåtelse av upphovsrätt. Beträffande beställda porträttbilder kan dock överlåtelse av exemplar ha inverkan på upphovsrätten. Enligt 27 § andra stycket upphovsrättslagen gäller nämligen att fotografen inte kan utnyttja ett fotografi utan tillstånd av beställaren. Regeln gäller även om fotografiet inte är ett verk. Om beställaren är död skall samtycket ges av efterlevande maka och arvingar. Porträttbilder har nämligen ansetts så personliga att upphovsmannen måste ta hänsyn till den avbildades intressen.

Enligt fotografilagen tillkom rätten till en bild, som utförts på beställning, beställaren ("beställarregeln"). Detta gällde om inget annat uttryckligen hade avtalats. Trots att beställaren hade rätten fick dock fotografen ställa ut bilden i reklamsyfte om inte beställaren uttryckligen hade förbjudit det. Även om man avtalat att fotografen i stället för beställaren skulle ha rätten fick dock beställaren av ett fotografiskt porträtt låta ta in porträttet i tidning, skrift eller dylikt om inte fotografen gjort särskilt förbehåll mot det.

När fotografilagen kom till hade Auktorrättskommittén föreslagit att den sedan tidigare gällande beställarregeln skulle upphävas. Kommittén ansåg att i vilken utsträckning beställaren har att förfoga över bilden borde avgöras med ledning av beställningsavtalets innehåll och omständigheterna i övrigt. Kommittén ansåg dock att det till skydd för beställaren borde införas en regel enligt vilken fotografen inte fick förfoga över bilden utan beställarens samtycke, eftersom beställaren - i första hand beträffande porträtt och liknande men även i andra fall - hade ett personligt intresse i saken (SOU 1956:25 s. 478).

I lagstiftningsärendet anfördes att det var frågan om på vem av parterna man borde lägga bördan att vid avtalets ingående göra förbehåll rörande rätten till fotografiet, och att detta lämpligen borde vara upp till fotografen som yrkesman. Beställaren ansågs vara den av de två som hade störst skyddsbehov. I enlighet med detta resonemang behölls beställarregeln.

När sedan fotografierna infördes i upphovsrättslagen år 1994 ansågs inte de tidigare motiven för beställarregeln bärande längre, bl.a. eftersom den typiske beställaren inte är en privatperson utan t.ex. en tidning eller reklambyrå. Beträffande porträttbilder anfördes dock ett skyddsbehov fortfarande fanns, men detta tillgodosågs genom att 27 § andra stycket upphovsrättslagen gjordes tillämplig även på fotografiska porträtt. Fotografilagens rätt för beställaren att låta införa sin porträttbild i tidning etc. fördes inte in i upphovsrättslagen eftersom det ansågs följa av beställningsavtalet att beställaren har den rätten. Inte heller fotografilagens bestämmelse om att fotografen presumerades få ställa ut bild i reklamsyfte fördes in. I stället gäller enligt lagen (1978:800) om namn och bild i reklam att fotografen måste ha tillstånd från den avbildade personen för att få ställa ut bilden i reklamsyfte. Sammantaget innebär detta att om det inte är beställaren som är avbildad måste fotografen inhämta sådant samtycke från såväl beställaren som från den avbildade.

I samband med utskottsbehandlingen av propositionen m.m. om fotorättens integrering (bet. 1993/94:LU16) anförde Lagutskottet bl.a. följande. Att beställarregeln tas bort innebär att beställningsavtalet får tolkas när det gäller att avgöra vilken rätt beställaren respektive fotografen har. I den mån parterna inte närmare har kommit överens om vad som skall gälla, får det, i enlighet med vad som gäller generellt i avtalsförhållanden, med hjälp av allmänna tolkningsprinciper avgöras vad som har varit förutsebart för parterna när avtalet träffades. Beställaren skall då tillerkännas rätt att använda bilden på de sätt som har varit förutsebara för fotografen. Vad som i det enskilda fallet kan anses förutsebart för fotografen blir beroende av bl.a. vem beställaren är och - enligt vad som är känt för fotografen - i vilka sammanhang beställare typiskt sett kan ha behov av bilden.

3 Porträttfotograferna

3.1 Inledning

Svenska Fotografers Förbund (SFF) är landets största intresseorganisation för yrkesverksamma fotografer. Antalet medlemmar uppgår till ca 1 800 och förbundet är öppet för alla yrkeskategorier samt assistenter och elever på fotoskolor. Av SFF:s medlemmar är ca 300 anställda vid institutioner, muséer och företag m.m. De flesta av övriga medlemmar, förutom pensionärer och elever, driver verksamhet i enmansföretag med varierande omsättning. Ett fåtal har egna anställda.

Porträttfotograferna har också sin egen intresseorganisation i Porträttfotografernas Yrkesorganisation (PYO). Genom denna ordnas t.ex. seminarier och kurser i bl.a. marknadsföring och ekonomi, porträttpsykologi och avancerad belysnings-, kompositions- och exponeringsteknik.

För fotografer finns ingen auktorisation. Fotografernas utbildning varierar från högskoleutbildning, Konstfack, kvalificerade yrkesutbildningar och folkhögskolor till att ha gått som assistent hos annan fotograf.

3.2 Uppgifter från porträttfotografer m.fl.

Idag beställs porträttfotografier framför allt i samband med familjefester, högtider o.dyl. Motiven utgörs framför allt av småbarn, brudpar och studenter. Fotografierna beställs vanligen i en bildserie

om t.ex. åtta fotografier. Prissättningen bygger bl.a. på att det sedan görs efterbeställningar från bildserien.

Enligt uppgifter från företrädare för PYO och SFF har efterfrågan på de klassiska porträttfotograferingarna, gjorda i ateljé, minskat de senaste årtiondena. Ändrade traditioner och tillgång till lätthanterlig kamerautrustning i nästan varje hushåll har sannolikt haft stor betydelse för denna utveckling. Tidningar köper dessutom i allt större utsträckning tjänster av frilansfotografer, och skolfotografier tas ofta av särskilda skolfotoföretag.

Det har också från PYO uppgetts vara en allmän tendens hos landets porträttfotografer att antalet efterbeställningar har minskat. Enligt företrädare för PYO visar en beräkning som gjorts hos ett av de större porträttfotolaboratorierna i landet en minskning från 1,04 bild/filmrulle år 1989 till 0,88 bild/filmrulle i år, vilket skulle motsvara en minskning av antalet efterbeställningar med cirka 15 % på tio år.

I motionen och Lagutskottets betänkande beskrivs problemen huvudsakligen med utgångspunkt i att flera näringsidkare är etablerade med enda inriktning att sälja kopior av företrädesvis porträttfotografier till privatpersoner. Företrädare för porträttfotograferna har i utredningen uppgivit att dessa näringsidkares verksamhet inte längre utgör något betydande hot mot deras lönsamhet. I stället är det främsta hotet teknikens snabba utveckling i allmänhet och i synnerhet att det numera i t.ex. köpcentra och fotoaffärer i allt större utsträckning finns anordningar där den enskilde kan få fotografier kopierade av personalen eller om han så önskar själv använda kopieringsutrustningen.

Den typ av företag som åsyftas i Lagutskottets betänkande finns det endast ett fåtal av i landet. Företagens lönsamhet har krävt att verksamheten breddas till tryck av all möjlig grafik, t.ex. affischer och almanackor. De fotografier som de kopierar är dessutom till största delen amatörbilder. Företrädaren för ett företag har uppskattat att endast cirka fem procent av hela dess verksamhet gäller kopiering av porträttfotografier, och att dessa ofta är mycket gamla bilder.

Företrädare för ett annat serviceföretag inom grafisk produktion har uppgivit att kopiering av porträttbilder sannolikt bara utgör någon procent av hela verksamheten för tryck- och kopieringsföretag.

Porträttfotografernas pris för fotografering av en person, inklusive åtta provbilder på 9x12 cm, är ungefär 800 - 900 kr. Motsvarande beställning av brudparsfotografier är ca 1 700 kr. Efterbeställningar från provbilderna eller förstoring av annan bild i standardutförande, beroende på storlek 13x18 cm eller 24x30, görs för ca 300 - 500 kr per bild. Ett väggporträtt på 40x50 monterat på kartong kostar ca 1 400 kr.

Priserna för förstoring av fotografier i t.ex. fotoaffär eller hos serviceföretag för grafisk produktion är betydligt lägre och uppgår till ungefär en tredjedel av priset hos porträttfotograferna. Exempelvis kan en kopia i storlek 20x30 cm eller två kopior i storlek 13x18 cm erhållas för ca 100 kr. Hos något företag är priserna ofta ytterligare något lägre och i vissa fall så mycket som 50 % lägre.

Porträttfotograferna är den enda grupp fotografer som arbetar direkt gentemot konsumenter, medan näringsidkare anlitar andra fotografer inom t.ex. reklam. Vissa porträttfotografer arbetar från renodlade porträttateljéer och andra kombinerar pass- och identitetskortsfotograferingar med konventionell fotohandel. Flera har också specialiserat sig på skolfotograferingar. År 1996 fanns det bland landets ungefär 7 000 verksamma fotografer drygt 800 porträttfotoateljéer. Idag kan antalet, enligt uppgift från SFF, uppskattas till 500-600.

De flesta porträttfotografer har ingen egen framkallning utan låter framkalla såväl provbilder som efterbeställda bilder hos något större porträttfotolaboratorium. Tidigare stämplades tagna provbilder så att de i sig inte gick att utnyttja utan efterbeställning var nödvändig. Idag erhåller kunden i stället en serie provbilder av god kvalitet av vilka ytterligare exemplar kan framställas även av annan än fotografen. Kvaliteten på provbilderna är idag så bra att det också kan tänkas att beställaren nöjer sig med det antalet, vilket enligt uppgift från företrädare för PYO kan vara en anledning till att antalet efterbeställningar har minskat. Det förekommer dock att

bilderna beläggs med ett raster som gör att kopiering med godtagbart resultat inte kan göras från annat än negativ eller motsvarande.

4 Överväganden

4.1 Inledning

Uppdragets syfte har varit att analysera behovet, möjligheterna och konsekvenserna av ett utökat skydd för beställda porträttfotografier, som enligt företrädare för porträttfotograferna avbildar beställaren eller någon närstående till honom, t.ex. studenter, små barn eller brudpar.

Frågan är om förbudet i 12 § tredje stycket upphovsrättslagen skall utvidgas till att omfatta även dessa fotografiska verk.

Till grund för de bedömningar som gjorts ligger uppgifter dels från företrädare för porträttfotograferna både från vad som efter hearing och motion anförts i lagutskottets betänkande och från samtal under utredningstiden, dels från andra verksamma inom fotobranschen. Från porträttfotografernas sida har nuvarande förhållanden framställts som problematiska, eftersom lönsamheten inom branschen minskar och en yrkeskår och därmed ett stort kunnande riskerar att försvinna, men också på grund av den ideella aspekt som består i att fotografernas namn figurerar på dåligt gjorda kopior av deras verk. Något närmare underlag för hur gällande regler påverkat porträttfotobranschen har inte presenterats. Det har i stället rört sig om uppskattningar av hur mycket antalet efterbeställningar har minskat och hur mycket av minskningen som går att hänföra till just det faktum att viss kopiering görs av andra näringsidkare. I motionen och Lagutskottets betänkande beskrivs problemen huvudsakligen med utgångspunkt i att flera näringsidkare är etablerade med enda inriktning att sälja kopior av företrädesvis porträttfotografier till privatpersoner. Företrädare för porträttfotograferna har i utredningen uppgivit att det förhållandet inte längre utgör något betydande hot emot deras lönsamhet. I stället

är det främsta hotet teknikens snabba utveckling i allmänhet och i synnerhet att det numera i t.ex. köpcentra och fotoaffärer i allt större utsträckning finns anordningar där den enskilde kan få fotografier kopierade av personalen eller om han så önskar själv använda kopieringsutrustningen. Dessa anordningar framställer kopior som för många är av acceptabel kvalitet till ett jämförelsevis lågt pris.

4.2 Behovet av lagändring

4.2.1 Enskilt bruk och teknisk utveckling m.m.

För att besvara frågan om lagändring behövs måste bilden av vilket eller vilka förhållanden som orsakar problem vara klar.

Sedan några år tillbaka finns i en helt annan utsträckning än tidigare möjlighet för många att på t.ex. sin arbetsplats göra färgkopior av hög kvalitet i kopieringsmaskiner. Ett annat lättillgängligt sätt att kopiera fotografier är med hjälp av dator, scanner, som läser av bilden optiskt och omvandlar den till digital kod, samt skrivare. Scanrar blir i takt med att priserna sjunker allt vanligare även i hemmen. Däremot torde skrivare av tillräckligt god kvalitet vara en alltför dyr investering för de flesta hushåll men de finns att tillgå på en del arbetsplatser. Ett fotografi som kopieras på något av dessa sätt med användning av för ändamålet särskilt avsett fotopapper ger visserligen kopior av sämre kvalitet än vid en professionellt utförd kopiering men ger ändå ett resultat som kan accepteras av många.

Det är inte bara antalet efterbeställningar som minskat hos porträttfotograferna utan porträttfotograferingar över huvud taget. Bra kamera- och videokamerautrustning finns numera i många hem och används ofta. Vid högtidliga tillfällen, t.ex. bröllop, anlitas ibland någon duktig amatörfotograf i bekantskapskretsen. Att de digitala kamerorna blir allt vanligare kan troligen öka denna tendens eftersom fotografierna med hjälp av dator kan lagras, bearbetas och skrivas ut även i hemmen.

Ett annat skäl till att fotograferingen minskat över huvud taget lär få tillskrivas priserna. Konkurrens genom t.ex. skolfotografering till betydligt lägre priser än i ateljé har sannolikt också betydelse.

Prisbilden har naturligtvis betydelse även vad avser antalet efterbeställningar. Med tillgång till acceptabel utrustning kan exemplarframställning ske till en försumbar kostnad. Fortfarande kan det dock vara så att den utrustning som finns hos företag med tryck- och kopieringsverksamhet är så mycket bättre än vad den enskilde har tillgång till att deras tjänster utnyttjas. De kontakter vi haft under utredningen tyder emellertid på att det endast är en marginell del av dessa företags verksamheter som avser kopiering av porträttbilder. Denna uppgift ligger väl i linje med vad porträttfotograferna uppgivit om vad som idag utgör hotet mot deras verksamhet. Sannolikt utgör den, enligt en representant för branschen, bara någon procent av hela verksamheten i serviceföretagen inom grafisk produktion.

Den typ av företag som åsyftas i lagutskottets betänkande finns det bara ett fåtal av i landet. Även i dessa har lönsamheten krävt att verksamheten breddas till tryck av all möjlig grafik, t.ex. affischer och almanackor. De fotografier som de kopierar är dessutom till största delen amatörbilder. Företrädaren för ett företag har uppskattat att endast cirka fem procent av hela dess verksamhet gäller kopiering av porträttfotografier, och att dessa ofta är mycket gamla bilder. Eftersom även priset för kopiering genom utomstående utgör en bråkdel av priset hos en porträttfotograf är det ett alternativ som i viss mån utnyttjas. Under angivna förhållanden är det tveksamt om någon större del av den minskade efterfrågan på efterbeställningar av porträttfotografier beror på den exemplarframställning som sker genom att utomstående anlitas. Inte heller kan den kommande utvecklingen förväntas gå åt det hållet.

Den snabba tekniska utvecklingen ger nya möjligheter till kopiering. Den som t.ex. saknar en bra skrivare men i övrigt har bra digital utrustning kan anlita utomstående enbart för utskriften. I fotoaffärer och även på vissa varuhus finns dessutom möjlighet för den enskilde att själv med hjälp av tillhandahållen utrustning, s.k. minilabb hos fotohandlare m.fl., redigera och skriva ut exemplar av

framför allt papperskopior. I sådana fall torde framställningen inte ens kunna anses ske genom utomstående. Sistnämnda förfarande som av branschen ansetts som det främsta hotet mot deras lönsamhet kan således inte förhindras genom ett förbud att anlita utomstående vid kopiering för eget bruk.

Vad gäller den ideella aspekten går det inte att komma ifrån att exemplar med t.ex. sämre skärpa och förändrade nyanser kan figurera och att porträttfotografens signatur kan komma att kopplas ihop med detta. Vissa kopior av fotografier som görs i professionell grafisk verksamhet är dock av sådan kvalitet att en lekman knappast kan se någon skillnad. Risken att kopior av lägre kvalitet figurerar uppkommer dessutom redan genom den kopiering som kan göras av den enskilde själv.

Behovet och effekten av en reform med innebörd att man för eget bruk inte får låta utomstående framställa exemplar av porträttfotografier måste redan på grund av det ovan sagda anses vara begränsat.

4.3 Andra aspekter i fråga om behovet av en lagändring

Det är en given grundprincip inom upphovsrätten att en upphovsman har rätt att - bortsett från vissa inskränkningar - ekonomiskt tillgodogöra sig alla sådana utnyttjanden av sitt verk som har praktisk betydelse. Den mycket snabba tekniska utveckling som ägt rum sedan upphovsrättslagens tillkomst gör förvisso att det enskilda bruket i många fall inte längre har de begränsade verkningar det tidigare haft. Samtidigt som detta förhållande ger anledning att fundera över vilka möjligheter som finns för att skydda upphovsmännens rättigheter skall det dock göras i ljuset av att utvecklingen går mycket snabbt och att eventuella lagändringar riskerar att vara inaktuella redan när de genomförs. Redan det förhållandet att porträttfotografierna idag ger en annan bild av det huvudsakliga problemet än vid tiden för motionen i oktober 1997 manar till försiktighet.

En jämförelse kan göras med den inskränkning som gjordes år 1994 vad gäller rätten att kopiera filmverk och musikaliska verk. Regleringen skulle i någon mån begränsa den privata kopiering som förekom och främst hindra etablering av företag med beställningsverksamhet. Redan nu, bara några år senare, kan man konstatera att cd-brännare är långt mycket billigare och vanligare förekommande hos privatpersoner och att inskränkningen vad gäller musikaliska verk sannolikt inte längre har samma effekt. Lagutskottet konstaterade i sitt betänkande 1997/98:LU16 s.24 att de problem lagändringen avsåg att förebygga i fråga om rätten till filmverk och musikaliska verk uppvisar tydliga likheter med de problem porträttfotografierna ställts inför på grund av den yrkesmässiga kopieringen av porträttfotografier.

Filmverk och musikaliska verk är av intresse för en stor grupp konsumenter. De är också lätta att kopiera och en obegränsad kopieringsverksamhet skulle i betydande mån skada upphovsmännen. Det är mot bakgrund av vad som framkommit i utredningen tveksamt om problemen uppvisar så tydliga likheter som Lagutskottet anfört i sitt betänkande.

Skäl som i tidigare förarbeten framförts emot lagstiftning är att man bör vara restriktiv med att införa regler om särfall och regler vars efterlevnad är svår att upprätthålla, vilket innebär att det krävs starka skäl för att göra undantag från huvudregeln i fråga om begränsningar av exemplarframställningsrätten för enskilt bruk.

Stor betydelse för frågan om lagstiftningen bör ändras har slutligen det arbete som pågår inom EU för att anpassa de upphovsrättsliga reglerna till de nya krav som digitalisering och informationsteknik ställer. Copyrightdirektivet kommer bl.a. att reglera upphovsmäns rättigheter i förhållande till enskilt bruk. När direktivet genomförs kan detta göra en viss översyn av upphovsrättslagen nödvändig, liksom åtgärder till skydd för mångfaldiganderätten. Eventuella ändringar i upphovsrättslagen bör då ske genom ett samlat grepp och på sedvanligt sätt i nära samarbete med övriga nordiska länder. Bestämmelserna som gäller exemplarframställning för enskilt bruk är likalydande i de nordiska länderna, och som tidigare sagts pågår i detta hänseende inget ändringsarbete

i dessa länder. Även detta talar emot att nu införa en särreglering i Sverige.

4.4 Andra alternativ än lagändring

För porträttfotograferna finns möjlighet att genom avtal med sina kunder reglera möjligheten att framställa kopior för eget bruk, t.ex. genom standardavtal (jfr. avsnitt 2.3.2) För att upprätthålla efterlevnaden skulle porträttfotograferna gemensamt kunna upplysa fotohandlare och den grafiska branschen om att sådana avtal sluts.

I den mån parterna inte närmare har kommit överens om vad som skall gälla, får det, i enlighet med vad som gäller generellt i avtalsförhållanden, med hjälp av allmänna tolkningsprinciper avgöras vad som har varit förutsebart för parterna när beställningsavtalet träffades.

Ett annat sätt att i praktiken förhindra kopiering är att belägga bilderna med raster på sätt som ibland redan förekommer.